

HERMÁN M. János

Az emlékez(tet)és szolgálata

Egyházaink gyümölcsösének irtása úgy kezdődött, hogy kitűzték a célt: Magyarországon húsz év alatt fel fogják számolni a vallásosságot! Miközben látványosan prédikáltatták a vallásszabadságot és a szabad egyházat egy szabad államban, stb. A militáns ateistáknak ez volt a jelszava: legjobb templom az üres templom!

Misák Marianna egyháztörténész 2007-ben készült szakdolgozata 1990-től ássa és fejtí vissza az egyháztörténeti rétegeket a Tiszáninnen területén a második világháború befejezéséig, a ködös diktatúráváltásig, az emberhullás újabb folyamatának a kezdetéig. Amit a sztálinisták ott vittek véghez a felszámolt egyházkerületben a békepapok közreműködésével, arról csak halkán, a Nagysármásra hazalátogató rokonok, majd 1966-tól kezdve Balog Zoltán, dr. Bartha Árpád, Bojtor István, Írlanda Sándor, Sólyom Ferenc és Szabó Dániel révén hallottunk. Ritkán a Szabad Európa Rádió adásaiban is emlegették a Sárospataki Teológia 1951-es bezárását vagy Éliás József meghurcolását. A családi emlékezet másolatában fennmaradt összehasonlítási alapunkhoz most a kezünkben van ez a könyv, amely komoly kutatási szelet keretében, levéltári források, első kézből származó feljegyzések és személyes beszélgetések nyomán érzékelteti a korabeli állam egyházpolitikai „fogásait”. Esetenként felismerjük a „beszervezett”, de lehet, hogy „csupán” nagyravágó, magánszorgalmú és megélhetési szempontból zsarolható egyhá-

zi vezetők kiszolgáló módszereit. Erről, az inceszt kategóriájába tartozó teherről mondtotta Németh Géza is azt, hogy: „...a belső árulás többet ártott a református egyháznak, mint a külső üldözés.”

A magyarul beszélő moszkoviták kezdetben szovjet forgatókönyv szerint, a palástos árulók és hóhérok tudatos szerepeltetésével kísérelték meg lejáratni az Anyaszentegyház tekintélyét, olyan egyházi vezetőkkel, akik cinikusságukban olykor alig leplezték, hogy egy erőszakszervezet a megbízójuk, és hogy a hamis társadalomboldogítási tanítást csak mímelik vagy még maguk között sem hiszik. Rákosit idézzük: „És ha az elvtársak azt veszik észre, hogy a hallgatók nagyon vallásosak, az elvtársak ne tartózkodjanak Istennel spékelt jelszavaktól sem... Látssa a falusi ember, aki meg van győződve arról, hogy ha szarva nincs is a kommunistának, de a nadrág alatt bakkecskeláb van, hogy a kommunista rendes ember, olyan, mint a többi. Óvatosan kell dolgozni, és nekünk nagyon meg kell nézni, hogyan és milyen formában támadunk.” Az ellenállók azonban, akiket „Ávóval vert a sors keze”, ennek ellenére sem azonosultak a kétszínű ateista rendszerrel és annak a békekonferenciákon gyártott teológiai kellékeivel.

Ártó szándékkal az állami és egyházügyi hivatal üggyködése nyomán a megrontók az anyagiakból is igyekeztek mézesmadzagot fonní, hogy a diktatúra ezáltal is háttérbe szorítsa a lelkesízi munkát. Felállították a be-

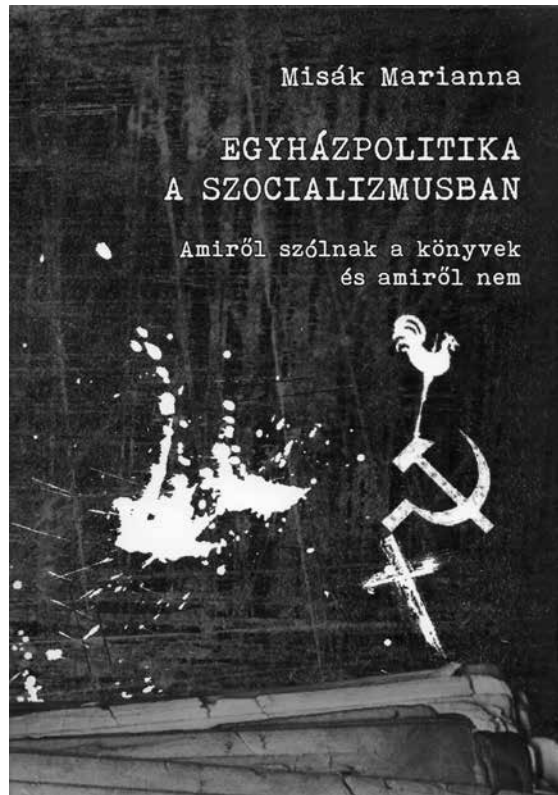

jegyzett egyházak és az el nem ismert vallási csoportosulások kategóriáit, kongruát is aszerint adtak. Ravasz László 1948-ban nyomatékosan figyelmeztetett arra, hogy az egyháznak az államtól való anyagi függősége veszélyes kiszolgáltatottságot eredményez. Továbbá az iskola és az oktatás kisajátításával űrt akartak és tudtak támasztani a nemzedékek kultúrája meg az atyák és a fiaik, a lelkészek és az ifjúság között, és még hosszasan lehetne sorolni az ébredés, a keresztyén polgárság megtörésének a módozatait, a magyarságtudat internacionalista üstben való „puhítását”. Tény, hogy a kommunisták a Kárpát-medencében brutálisan szüntették meg a magyar keresztyénség összes missziói intézményét. Emellett művileg szakították meg a kommunikációt az egyház és a hívek között, illetve zavarták a hitbeli tudás és az erkölcsi értékek átadásának a folyamatát. Az emberek történelemlátását szakosított „kampányokkal” befolyásolták, az emléket is ki akarták radírozni a régi világnak, sőt átírták. Annak pedig az írmagját sem hagyták volna kicsírázni, hogy a kommunista üdvállamok berendezkedése megdőlhet, és hogy a „rózsaszínű állványok alatt” valaha is megszűnik a hallgatás és a hazugságok börtönfalainak építése. Annál is inkább, mert a világkeresztyénséggel hivatalosan csak a kitenyészített, szűk egyházi klikk érintkezhetett.

Összehasonlítva az anyaországban és a leszakított országrészekben történeteket, első látásra fény derül arra, hogy mindenütt azal kezdtek, hogy áltörvényes közigazgatási rendelkezésekkel rombolták a református egyház hagyományos felépítésű struktúráját. A hívek nyájának megfélemlítését pedig többnyire a pásztorok szóserinti, nyilvános és „éjszakai” jellegű „megverésével” kezdték el, nyomokat és tanúkat eltüntetve. Vajon az Egyház negyven éves pusztai vándorlásának a megértéséhez, ennek a történetnek a feldolgozásához most képletesen ismét negyven esztendőre van szükség? Véleményünk szerint valamilyen hamis szerénység folytán ijesztoően kevés a száma az eddig megjelent

egyházi kórkép-ábrázolásoknak. A többé-kevésbé érthető okok miatt Romániában is nagy adóssága van ennek az életünk megértését szolgáló emlékgyűjtésnek, az igazság szeretetben való keresésének és hűség rögzítésének. Ilyen jellegű művet adott ki eddig 1990-ben a kolozsvári Tökés István professzor *A Romániai Magyar Református Egyház élete 1944–1989* címmel, amely, jobbított szöveggel, ismét megjelent 2014-ben. A Partiumra nézve a szegedi Molnár János írásai közül elsődlegesen ezt a számottevő adattal szolgáló művét ajánljuk: *A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története 1944–1989*. A kiszolgáltatottság magyarországi és romániai párhuzamainak érzékeltetéséhez az 1990 előtti napisajtó szóhasználatára hívjuk fel a figyelmet. Arra, hogy az újságok vezércikkeit teletűzdelték bibliai fogalmakkal és kifejezésekkel, tehát még a nyelvet is fonákosították, nem is beszélve arról, hogy a cenzúrázott egyházi sajtóban a püspökök által propagált „keskeny útnak” semmi köze nem volt a Jézus által hirdetett keskeny úthoz. Más forrásokban olvastuk, de itt a helye, hogy egy mondat erejéig megemlítsük, hogy a magyar és román politikai rendőrség, az ÁVÓ-ÁVH és a Securitate ügynökei rendszeresen cseréltek adatokat a reakciónak nyilvánított református lelkészek bemérésére, de valószínű, hogy így volt ez a „csehszlovák” és a „jugoszláv” titkosrendőrségi kapcsolatrendszerben is.

Másrészt az a döbbenetes, hogy a poszt-kommunizmus korának visszahúzó erői állami, de a folytatatólagos egyházi vonalon is gyakran lebecsülik a kutatást és nem akarják, nem merik leleplezni a volt ügynököket, gyakran bibliai textusokra és a rokoni kapcsolatokra hivatkozva. A romániai ortodox egyház esesetteinek és fertelmeseinek az adataira eddig csak az újságírók tekinthettek rá a függönyök mögött, ami rendkívül elszomorító. Máiig sincs egyértelmű válasz arra, hogy emberileg miként történhetett meg az egyházi tisztviselők szerfölötti arányú megbecstelenítése, és hogy 1989

után miért sekélyesedett el a megtisztulás folyamata. Jézusnak az egyháziak általi megtagadását kakasok seregének a kukorékolása jelzi, de írásban alig-alig van nyoma. Marad, úgy amint eddig, ez volt személyesen reánk szabva, az imádkozás szüntelen szolgálata, amikor üldözőink nevét is Isten elé visszük, könyörögve azért, hogy bocsánatot kérjenek Istentől és a felebarátaiktól. Éppen a Misák Marianna művéhez hasonló dolgozatok köteleznek a bűnbánat számonkérésére, a maradék keresztyéni méltóság védelmére, ugyanis számos hűséges munkás már meg sem szólalhat, és így helyettük is ez kell elmondja, vagy remélhetőleg egy másik dolgozat, hogy Jézus Krisztus hűséges szolgája volt az annak idején megbélyegzett egyházi munkás. Az áldozatok neveinek összegyűjtése az emlékezők további feladata, akárcsak az erkölcsi elégtétel megadása, ami a megbékélés előfeltétele. Éliás József, Németh Géza, idős

Szabó Dániel, Szilágyi István, Benke József és Török István esetei azt mutatják, hogy a tiszáninneri egyházkerületben még 1986-ban is kemény viadatok folytak az egyházi és világi hatóságokkal.

A hejőbábai, jelenleg Sárospatakon élő Török István református lelkész szerencsénkre az árral szemben úszók képviselőiben tudott megszólalni ennek a kötetnek az egyharmad részében. A hivatkozást kerülő „rendszer váltót” Zas (Szász) Lóránt már korán meglátta a bizonyágtévő Török Istvánban – iskolatársak voltak 1958–1959 folyamán a piliscsabai szakiskolában – akkor, amikor erkölcsileg nagy szükség volt (és van!) a nemzet áldott, és áldani kész felrázóira. Mert, tesszük hozzá a saját tapasztalatunkat, a láncos toronyórák ígézetének a hatására, meg azokra hallgatva, akik csak könyvekből tanulták a leckét, a szavazók hamar elfelejtik az igazságot.

Az igazságtalanságok sorozatának jóvátételéhez egyetlen felekezethez sincsenek meg az eszközei, de az Egyháznak vigasztalással és szüntelen tanúságtétellel kell hozzájárulnia ahhoz, hogy ne ismétlődhessen meg a tengernyi szenvedés, az olyan embertelen ideológiák elterjedése, mint a faszizmus és a nemzeti-kommunizmus és azoknak a gyűlöletre alapított uralma. Hány családnak és gyülekezethez törték ketté az életét az úgynevezett „osztályharc” vagy az „ellenforradalom” jegyében úgy, hogy az ártatlanok sorsa fölött bérencsek döntöttek? Itt, előjáróban, elég, ha most csak szemelvényesen említjük meg a kötetben leírt eseteket, jelezve, hogy javarészt nem ismert, és a személyekhez fűződő, eddig publikálatlan dokumentumokkal találkozunk, mint például egy, az alkoholizmust elítélő temetési prédikációval. Meggyőződésünk, hogy a lakosság mesterseges aljasítására a rendszer urai valósággal ösztönözték a szeszes ital fogyasztását, mert az akaratilag legyengített személyekkel könnyebben bánhattak el. Magam sem tudtam eddig, hogy a Református Egyház Megújulási Mozgalmának a Hitvalló Nyilatkozata például nem 1956-ban, hanem már 1955-ben megszületett. Újként hat, hogy a zűrzavaros állapotok ellenére 1956-ban 900 presbitérium válaszolt az 1200-ból igennel arra, hogy támogatja a hitvalló egyházmodellt. Először olvastam arról, hogy komoly következményei voltak annak, ha valaki a 32 évig tartó kádári vezetés idején lelkészt fogadott otthonában. Hogy Éliás Józsefet az ellenállási mozgalomba Soós Géza szervezte be. Sorolhatnám még Kocsis Elemér pálfordulásait, vagy a református Sztálinnak, Bartha Tibornak a főpapizmusát. Az Éliás-ügy miatt Barthát az amerikai magyarság elzavarta, meg kellett szakítania az Egyesült Államokban elkezdett útját. Feltételezem, hogy Éliás József erkölcsi rehabilitációjának a történetéhez Sípos Tibor emigrációban szolgáló lelkész levéltárában is bőséges anyag található. Továbbá bizonyosak vagyunk abban, hogy az Enyedy Andor

Lelkészkor levelesládájában is jócskán akad még közlésre érdemes egyháztörténeti dokumentum.

Közben, Nemes Csabának köszönhetően megismerkedhettem a szintén tusoni Török Istvánnal, ami részemről és e könyv kiadása szempontjából nem kis jelentőséggel bír. Tökés László európai parlamenti képviselőnek, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület volt püspökének, aki maga is szenvedő alanya volt az egyházüldözésnek, a kiadáshoz nyújtott anyagi támogatásáért mondunk hálás köszönetet. E korszak története iránt rendkívüli érdeklődést tanúsító lelkipásztorként, mindenkinek a szíves figyelmébe ajánlom ezt a keresztet hordozó elődeinkről szóló, jól dokumentált, tudományos és olvasmányos művet.

Magától értetődik, hogy mindenki várja azoknak a fejezeteknek az elolvasását, amelyekről a könyvek nem szólnak. Ugyanekkor az olvasók vagy a kutatók figyelmét ezen a helyen többek között egy tíz évvel korábban szerkesztett műre irányítjuk: *A Tiszáninnen Református Egyházkerület babiloni fogsága: dokumentumok 1948–1957.* (Szerkesztette: Baráth Béla, Dienes Dénes és Misák Marianna, Miskolc–Sárospatak, 2006.) A két mű együtt kétágú könyvtári létrához hasonlítható, amelyet úgy kell érteni, hogy egymás kiegészítői és növelik egymás értékét.

(Misák Marianna: Egyházpolitika a szocializmusban. Amiről szólnak a könyvek és amiről nem. Partium Kiadó, Nagyvárad, 2015. 200 o. ISBN 978-606-8156-71-2. A kötetre a szerkesztői előszó közlésével hívjuk fel a figyelmet.)